

Vergaderjaar 2012–2013

33 400 V

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) en van de begrotingsstaat van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (XVII) voor het jaar 2013

Nr. 127

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 14 mei 2013

De algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking heeft op 14 maart 2013 overleg gevoerd met minister Ploumen voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over:

- **de brief van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 18 december 2012 inzake de reactie op toezeggingen over handelsmissie tijdens WGO op 17 december jl. (Kamerstuk 33 400-V, nr. 106).**
- **de brief van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 17 december 2012 met de reactie op het position paper 2012 van de Netherlands-African Business Council (NABC) (Kamerstuk 29 237, nr. 145).**
- **de brief van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 17 december 2012 inzake het verslag van de economische missie naar Brazilië (19–23 november 2012) (Kamerstuk 33 400-V, nr. 96).**
- **de brief van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 17 december 2012 inzake de uitvoering van de motie-Voordewind over een duurzame handelsmissie (Kamerstuk 33 000-V, nr. 54) (Kamerstuk 33 400V, nr. 96);**
- **de brief van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 11 maart 2013 inzake het verslag economische missie bij Staatsbezoeken aan Brunei en Singapore, 21–25 januari 2013 (Kamerstuk 33 400-V, nr. 117).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
De Roon

De griffier van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
Van Toor

Voorzitter: De Roon
Griffier: Wiskerke

Aanwezig zijn zeven leden der Kamer, te weten: Jasper van Dijk, Leegte, Agnes Mulder, De Roon, Thieme, Verhoeven en Jan Vos,

en minister Ploumen voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, die vergezeld is van enkele ambtenaren van haar ministerie.

Aanvang 15 00 uur

De **voorzitter**: Welkom bij dit algemeen overleg.

Ik merk op dat in de procedurevergadering van deze commissie van vanmiddag is besloten om een agendapunt toe te voegen, namelijk het verslag van de economische missie van de minister bij het staatsbezoek aan Brunei en Singapore in januari jl.

De spreektijd in eerste termijn bedraagt vier minuten per fractie. Ik sta in deze ronde twee interrupties per fractie toe.

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Dit algemeen overleg is er gekomen op initiatief van de VVD-fractie, tijdens een wetgevingsoverleg over de begroting op 17 december vorig jaar, omdat het goed is om op regelmatige basis met de minister te spreken over de agenda van de handelsmissies. Het is ook goed om de resultaten van deze missies te bespreken, want handel is immers goed voor iedereen. Het is beter dan hulp, zoals de minister onlangs nog zei. Het is dan ook goed dat deze minister gezien en erkend wordt als de minister van de export. Handel is immers de beste vorm van hulp, want handel creëert banen en banen creëren een middenklasse. Een middenklasse die belasting betaalt, is meer geneigd om verantwoording van een overheid te vragen. Bovendien geeft handel de mogelijkheid om iets terug te zien voor de miljarden die we aan hulp hebben gestoken in ontwikkelingslanden.

De minister gaat voortvarend te werk door direct een reisschema te presenteren. Dat is goed, maar het is wel een schema zonder onderbouwing. Ik vraag de minister op basis van welke criteria zij is gekomen tot deze selectie van landen. Waarom China wel en India niet? Je kunt ook aan andere landen denken. Hoe gaat de minister bijvoorbeeld om met de handelsrelatie met Irak en Oekraïne? Irak groeit met 10% per jaar en Shell boort sinds kort naar schaliegas in Oekraïne.

De VVD moedigt handelsmissies met de zich ontwikkelende landen aan. Criteria voor de keuze van de landen zouden dan ook kunnen zijn het groeipotentieel voor het Nederlandse bedrijfsleven, de rol van de overheid – die dan relatief groot is in het land waar we naartoe gaan, zodat het nuttig is om de minister mee te sturen – en het strategische belang in de relatie van Nederland ten opzichte van het andere land. Ik krijg graag een reactie van de minister op deze criteria. Misschien heeft zij nog aanvullende criteria.

De minister geeft op aandringen van de VVD-fractie aan dat de strategische reisagenda met andere leden van het kabinet wordt afgestemd. Zij heeft in het eerdere wetgevingsoverleg van 17 december gezegd dat alle bewindspersonen bij een buitenlandse reis handelsbevordering meenemen in hun gesprekken. In de brief wordt de minister daarover echter niet concreet. Gemeld wordt dat de reisagenda in overeenstemming moet zijn met het topsectorenbeleid. Kan de minister concreet aangeven op welke wijze de Kamer wordt geïnformeerd over de handelsreizen die andere departementen ondernemen, welke economische prioriteiten daarbij worden gesteld en hoe deze worden afgestemd met haar eigen ministerie?

De minister heeft gezegd dat duurzaamheid belangrijk is en wordt betrokken bij handelsmissies. Dat is natuurlijk prima, maar kan zij

toezeggen dat die duurzaamheid niet leidt tot extra regels en extra bureaucratie? Meer regeldruk zou immers in strijd zijn met het regeerakkoord.

Bij de strategische reisagenda past het ook om te kijken naar de rol van de lokale overheden. Reisschema's van wethouders en gedeputeerden zijn natuurlijk een lokale aangelegenheid, maar ik krijg graag een toezegging van de minister dat zij komt met een voorstel over de wijze waarop lokale overheden kunnen rekenen op ondersteuning van het Rijk. In hoeverre kunnen zij een beroep doen op de ambassades? Als dan een keuze moet worden gemaakt, bijvoorbeeld tussen de inzet van de wethouder van Schiermonnikoog versus een handelsreis van de minister, op welke wijze vindt dan prioritering plaats binnen een ambassade?

In de handel met China zit ongelijkheid. Wij betalen hoge tarieven, namelijk 100% voor de export naar China, terwijl China geen heffing heeft voor import naar de EU. Het gevolg is dat bedrijven zoals Philips hun productie verplaatsen naar China, waardoor zij de producten vervolgens vanuit daar exporteren en wij ze gaan importeren. Dat kost ons werkgelegenheid en welvaart. Op welke wijze zorgt de minister ervoor dat deze ongelijkheid wordt opgeheven? Hoe komt dat concreet tot uiting tijdens aanstaande handelsmissies?

De missie naar Brazilië was de tweede handelsreis van de minister en meteen de grootste die Nederland ooit heeft georganiseerd; hulde. 157 bedrijven namen eraan deel, hetgeen goede resultaten opleverde. Dat is mooi, maar hoe zit het met de aftersales? Op welke wijze ondersteunt de regering, bijvoorbeeld via de ambassades, de follow-up van de missie? Welk loopwerk wordt nu gedaan door ambassades om de bedrijven die toen contacten hebben gelegd, te ondersteunen? Een voorbeeld is Schiphol, dat daar vast dingen zou willen doen. Een bezoek is leuk, maar het gaat om het vervolg. Of, zoals generaal Von Clausewitz ooit zei: the pursuit is as important as the attack.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Voorzitter. Vanochtend was ik bij een ander overleg, dat ging over voedselveiligheid en fraude. In dat kader heb ik met de staatssecretaris van Economische Zaken gesproken over het korter maken van productieketens. Door het gesleep van met name dieren, maar ook dierlijke producten, over de hele wereld is het toezicht niet meer uit te voeren en komt de voedselveiligheid in het geding, zo zei zij. We moeten de lengte van de productieketens terugbrengen door in te zetten op meer regionale afzet en consumptie. Het is dan bevreedend om vanmiddag met een ander lid van het kabinet te spreken over het belang van de export en de mogelijkheden om deze nog verder te vergroten en daarmee de productieketens in feite te verlengen. Vanochtend hebben we gezegd dat dit eigenlijk onwenselijk is in het kader van de voedselveiligheid. We hebben binnen de Europese Unie gezien dat het handelsoverschot en de agressieve exportstrategie van de Noord-Europese landen de zuidelijke landen, zoals Griekenland en Spanje, in een diepe crisis hebben gestort. Exportboeven zijn we, volgens de econoom Alfred Kleinknecht, die is verbonden aan de TU Delft. Hij verwijt ons een agressief exportbeleid en zegt: «Wat men verzwijgt, is de simpele waarheid dat het exportoverschot van de een altijd het importoverschot van een ander is.» Als wij extra banen scheppen door een exportoverschot, gaan bij landen met importoverschotten banen verloren.

Onze agressieve exportstrategie van met name de veehouderij leidt niet alleen tot economische problemen, maar trekt ook diepe sporen in onze leefomgeving. Nederland gebruikt voor de export van dierlijke producten vier keer zijn eigen landoppervlak in het buitenland voor veevoer. Dit leidt tot biodiversiteitsverlies en uitputting van de bodem en houdt bovendien landbouwgronden bezet. Daarmee raakt onze export ook zeer direct aan het leven van mensen in ontwikkelingslanden en aan hun recht op voedsel. De enorme schade bij het winnen van grondstoffen en het

produceren van granen, hout en soja die wij importeren, laten wij voor rekening van de ontwikkelingslanden zelf. Dit is allemaal omgekeerde ontwikkelingshulp: geldstromen die van Zuid naar Noord vloeien, die ons rijker maken en de armere landen nog armer.

De industrie in ontwikkelingslanden en het produceren van voedsel voor de eigen markt komen op veel plekken op de wereld niet op gang, omdat wij deze landen overspoelen met goedkope producten. Wij importeren nog steeds vooral grondstoffen uit het zuiden om daarvan vervolgens goedkope producten te maken. Voor de grondstoffen die de basis zijn van onze exportoverschotten betalen we ook nog eens veel te lage prijzen. Begin deze week konden we in de krant lezen dat de zogenaamde verrekenprijzen door grote multinationals erg laag worden gehouden, waardoor de ontwikkelingslanden nauwelijks belastinginkomsten krijgen over hun aardschatten. Ik hoor graag van de minister wat zij hieraan gaat doen.

Ik wijs nogmaals op de exportkredietverzekeringen die met Nederlands belastinggeld worden gegeven door bedrijven als Atradius DSB. Hiermee wordt bijvoorbeeld de bouw van een megastal in Oekraïne voor bijna 18 miljoen vleeskuikens gefinancierd, tegen de wens van de Kamer in. Amnesty International wijst erop dat met deze exportkredietverzekeringen vaak projecten worden gefinancierd met grote risico's voor het milieu en voor mensenrechten. Ik wil graag dat de minister duidelijk uiteenzet welke voorwaarden worden gesteld aan exportkredietverzekeringen. We geven ontwikkelingslanden geen schijn van kans op een werkelijk duurzame ontwikkeling. Mijn fractie doet niet mee aan het elkaar vertellen van het sprookje dat handelsmissies duurzaam zijn of dat snel kunnen worden. We doen niet mee aan het motto «handel is beter dan hulp». Ik roep de minister op om zich serieus in te zetten voor het omkeren van de mondiale kapitaalstromen en de welvaart op aarde eerlijk te verdelen.

De heer **Verhoeven** (D66): Ik kan best een eind meegaan met een groot deel van het verhaal van mevrouw Thieme, daar waar het gaat om kritisch zijn over dingen waarvan we voorwenden dat we het heel goed doen terwijl dat heel erg tegenvalt. Een ding wil ik echter graag van haar horen. Het lijkt erop dat mevrouw Thieme helemaal niet gelooft in de mogelijkheid om ontwikkelingslanden, landen met economieën die nog niet zo sterk zijn, te versterken via export. Het lijkt er eigenlijk op dat zij zegt dat dit allemaal flauwekul is. Klopt dat? Of ziet ze toch wel kansen voor landen om zich te ontwikkelen via handel?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik denk dat wij vooral veel kunnen betekenen voor ontwikkelingslanden als het gaat om de export van kennis. Op dit moment zie ik echter met name verstoring optreden, zeker als het gaat om het allerbelangrijkste voor ontwikkelingslanden: landbouw en de eigen voedselproductie. Daarvoor zouden we wat anders moeten regelen. We moeten stoppen met de exportrestituties vanuit Brussel, waardoor er goedkope producten worden gedumpt. We zullen juist moeten inzetten op een regionale landbouweconomie in de landen die zichzelf kunnen bedruipen. Dat blijkt ook uit rapporten van Olivier De Schutter. Als je je met name richt op lokale landbouwprojecten, neemt de voedselzekerheid toe en kan de economie groeien. Ik denk dat dat veel beter is dan vanuit Nederland te proberen om de mensen in ontwikkelingslanden aan onze producten te helpen.

De heer **Verhoeven** (D66): Helder. Mevrouw Thieme is een beetje een aanhanger van de import-exportoverschottheorie. Ik denk dat dit op het gebied van voedsel grotendeels waar is. Er zijn echter heel veel andere producten en diensten die we exporteren en die ook andere landen naar ons gaan exporteren. Er zijn heel veel opkomende economieën, bijvoorbeeld op het gebied van techniek en allerlei arbeidsintensieve zaken. Ziet

mevrouw Thieme, even los van alles rondom landbouw en voeding, bij die productgroepen kansen voor andere landen om zich op te trekken aan de westerse groei-economieën?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De heer Verhoeven weet dat volgens mijn partij de economische groei in de wereld niet de oplossing is maar het probleem, omdat we nu eenmaal te maken hebben met de fysieke grenzen van de aarde. We zullen dus zeker op een andere manier moeten gaan produceren. Natuurlijk kunnen we met elkaar handel drijven. Daar zijn we ook helemaal niet vies van. Het moet echter niet ten koste gaan van mensenrechten of van de grondstoffen die we elk jaar slechts in beperkte mate hebben op de aarde. Ik denk dat de D66-fractie dat met mij eens is.

Voorzitter. We moeten toe naar een meer regionale economie en voedselvoorziening, die niet ten koste gaan van mens, dier en milieu en andere landen de kans bieden om zelf een hoogwaardige economie op te bouwen in plaats van grondstoffenleverancier te blijven en enorme importoverschotten op te bouwen ten koste van hun eigen economie. Ik hoor graag van de minister hoe zij dit uitgangspunt in haar beleid verwerkt.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter. We leven in een best bijzondere tijd voor handelsmissies en exportpromotie als het gaat om de mondiale economie. Waar Nederland decennialang voorop kon lopen als het ging om economische groei en de impact van onze economie op de wereld, zien we nu een situatie waarin onze economie krimpt en andere economieën overal ter wereld, in landen die vroeger golden als arm en hulpbehoevend, groeien. Dat zijn ook niet de minste cijfers: het zijn cijfers van 6% tot 10%. Het gaat om Afrika, het gaat om Zuid-Amerika en het gaat ook om Azië. Die tijdgeest wordt door de minister goed aanvoeld. Ik plaats daarbij wel een kanttekening, niet bij het aanvoelen van de tijdgeest door de minister maar bij de manier waarop de economie zich mondiaal ontwikkelt. Het is natuurlijk wel iets anders als je inkomen van 2 dollar per dag met 6% groeit naar een inkomen van iets meer dan 2 dollar per dag dan als je, zoals in Nederland, € 2.000 in de maand krijgt waarop je vervolgens 3% of 4% wordt gekort omdat de overheid nu eenmaal een lastenverzwaring moet invoeren. Ik wil daarmee zeggen dat de allerarmste mensen ons nog steeds nodig zullen hebben in de komende jaren. Ook dat heeft de minister haarfijn aanvoeld.

In het debat over hulp versus handel dat de afgelopen weken regelmatig naar voren kwam, hebben we een preciaire balans te handhaven. Enerzijds zal de minister de tijdgeest moeten aanvoelen en op haar handelsmissies het belang van de Nederlandse economie voldoende aandacht moeten geven. Anderzijds zullen tijdens de handelsmissies ook het belang van mensenrechten, het belang van duurzame productie, het belang van vakbonden en het belang van genderissues in gesprekken aan de orde moeten komen. Waar het gaat om het verbeteren van de positie van de allerarmsten in ontwikkelingslanden, de mensen die 2 dollar per dag of soms zelfs nog minder verdienen, geldt natuurlijk dat we niet altijd door middel van economische maatregelen en bedrijfsleveninstrumenten zullen kunnen helpen, hoe goed microkredieten ook werken en hoe goed de plannen voor het revolverend fonds ook zullen uitpakken. Er zal gewoon echt hulp moeten worden geboden in relaties die nu eenmaal niet al te reciprook zijn maar relaties zijn tussen een hulpbehoevende en een donor. Gezien het werk van de minister tot nu toe heb ik er alle vertrouwen in dat zij daarin de juiste balans zal vinden.

In navolging van mijn collega van de VVD-fractie spreek ik er bewondering voor uit dat de minister een zo grote handelsdelegatie met zoveel succes heeft geleid. Ik kijk vol spanning uit naar de zeer ambitieuze reisagenda die de minister voor de komende periode heeft opgesteld. Ik

dacht dat een Kamerlid best wel aan de bak moest, maar als ik zo zie wat de minister presteert, moet ik constateren dat zij er een bijzonder hoog energieniveau op na moet houden om dat allemaal waar te maken. Ik wens haar heel veel succes daarbij. Het doet mij heel veel deugd dat zij ook in Afrika op reis gaat, waar de balans tussen hulp en handel zo precair is, waar 6% tot 7% economische groei wordt gerealiseerd maar waar ook nog steeds de allerarmsten van de wereld leven. Mijn fractie verwacht dat de minister daarmee op de juiste wijze zal omgaan.

In een eerder overleg hebben we gesproken over de reis van de minister naar Brazilië. Ik heb schriftelijke vragen gesteld over de positie van sojaboeren in dat land. Ik vraag de minister of in de dialoog die naar aanleiding daarvan is ontstaan, vooruitgang wordt geboekt. Ons bereiken berichten dat dit nog wel eens wat te wensen overlaat. Ik ben benieuwd naar de mening van de minister daarover en naar de stand van zaken. Ik zeg kort iets over exportpromotie. Mijn collega van de fractie van de Partij voor de Dieren heeft al aangegeven dat daar misschien soms wat vraagtekens bij te plaatsen zijn. Tegelijkertijd is de exportpromotie buitengewoon belangrijk voor Nederland. Vandaag nog maakte Boskalis zijn cijfers bekend. Het bedrijf boekt de grootste omzet ooit. Toen werd in een radioprogramma gevraagd: het gaat toch zo slecht; hoe kan het nu dat u zo veel winst maakt? Het antwoord was: dat komt omdat wij overal in de wereld opereren; dankzij de goede wijze waarop het Nederlandse bedrijfsleven in het buitenland opereert, kunnen we alsnog een omzetting realiseren terwijl we het in Nederland op dit moment heel moeilijk hebben. De exportpromotie is dus belangrijk. Ik heb begrepen dat er een rapport is van VNO-NCW waarin staat dat er toch wel het een en ander rammelt aan de exportpromotie. Het ging dan met name om de beschikbare middelen voor het bedrijfsleven in interessante transitie-landen. Die zouden te beperkt zijn en er zou juist voor deze landen een grotere mogelijkheid zijn om de export te verbeteren en investeringen van het Nederlandse bedrijfsleven te faciliteren. Het zou dan met name gaan om zogenaamde concessionele leningen. Wat is het standpunt van de minister hierover?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De heer Vos verwees naar de kritiek die ik heb op de wijze waarop wij soms exporteren. Ik heb in mijn bijdrage gesproken over de exportkredietverzekeringen. Ik heb de minister gevraagd om de criteria uiteen te zetten om in aanmerking te komen voor zo'n exportkredietverzekering, met name omdat Amnesty International heeft gezegd dat mensenrechten vaak in het geding zijn bij projecten die op die manier kunnen worden gerealiseerd. Hoe kijkt de PvdA-fractie daar tegenaan?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik wacht wat dat betreft het standpunt van de minister af. Ik zet die lijn graag door.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Dat wacht ik ook af, alleen wacht ik ook nog op een soort van visie van de fractie van de Partij van de Arbeid. Hoe kijkt zij daar zelf tegenaan?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Dit lijkt een consistente lijn te worden. Door mijn eigen fractieleden word ik nog wel eens beschuldigd van een teveel aan visie, terwijl ik door andere fracties wordt beschuldigd van een tekort aan visie. Ik denk dus dat ik daarin mooi het midden houd. Ik blijf bij datgene wat ik eerder zei: ik wacht het antwoord van de minister in dezen af.

De heer **Verhoeven** (D66): Luister, ik vind dit echt gênant. Vorige week hebben we een debat gevoerd over internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen. Toen zat de heer Vos ook aan tafel. Ook toen

heeft hij een keer of vier, vijf gezegd het antwoord van de minister af te wachten. Heeft de PvdA-fractie dan zelf geen ideeën?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Het debat waaraan de fractie van D66 refereert, betrof het voorstel van de Partij van de Arbeid-fractie om een toezichthouder maatschappelijk ondernemen in te stellen. De minister heeft in haar antwoord vervolgens aangegeven daarnaar graag te willen kijken. Een aantal elementen van de functie van zo'n toezichthouder is besproken tijdens dat debat. Van verschillende maatschappelijke organisaties hebben we te horen gekregen dat de inbreng van de fractie van de Partij van de Arbeid in dezen zeer gesteund werd. Ik zou graag zien dat de fractie van D66 bereid is om ons voorstel ten aanzien van het invoeren van een dergelijke maatschappelijke toezichthouder te steunen. Gezien het grote maatschappelijke draagvlak ervoor lijkt het mij dat de D66-fractie mij die steun niet kan onthouden.

De heer **Verhoeven** (D66): Wij steunen geen plannen waarvan de inhoud nog niet bekend is. De heer Vos zal dus nog even moeten wachten totdat duidelijk is wat het precies inhoudt. Ik stelde echter een vraag aan de fractie van de Partij van de Arbeid, die ging over de opmerking van mevrouw Thieme over de exportkredieten. Wat vindt de Partij van de Arbeid-fractie daar nu zelf van, even afgezien van de mening van de bewindspersoon? Ik ben ook zeer geïnteresseerd in het antwoord van de bewindspersoon. Ik ben de bewindspersoon ook zeer erkentelijk voor de reactie die ze vorige week heeft gegeven op het voorstel dat de heer Vos toen deed. Ik wil echter gewoon van de Partij van de Arbeid-fractie weten wat zij van dit punt vindt.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Kan de heer Verhoeven die vraag verhelderen? Of wij exportsubsidies een goede zaak vinden?

De heer **Verhoeven** (D66): Ik vroeg wat de heer Vos vindt van het punt van mevrouw Thieme over de exportkredieten, die worden betaald uit belastinggeld, en van de criteria die gelden om ze wel of niet te krijgen. Dat was letterlijk de vraag. Ik kan hem nog wel even herhalen, maar ik neem aan dat de heer Vos de vraag zelf ook heeft gehoord. Daar wil ik graag een reactie op, dus dat de Partij van de Arbeid-fractie, waarmee ik nu in een debat zit, gewoon aangeeft wat zij daarvan vindt en niet elke keer zegt dat ze het aan de minister wil vragen.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik heb al eerder aangegeven dat ik exportkredieten een heel belangrijk middel vind in het instrumentarium dat de minister tot haar beschikking heeft als het gaat om handelsmissies en exportpromotie. Ik denk ook dat dit instrument heel belangrijk is voor het Nederlandse bedrijfsleven, zoals vandaag nog op de radio werd verwoord door de bestuursvoorzitter van Boskalis. Ik heb in mijn inbreng ook aangegeven dat ik op dit moment een aantal geluiden ontvang uit de sector dat op enkele punten aanscherping van dat instrumentarium mogelijk zou zijn, met name als het gaat om exportfinanciering van zogenaamde concessionele leningen. Ik krijg graag een reactie van de minister op dit punt, zodat we de zaak wellicht nog wat verder kunnen verbeteren en aanscherpen.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Mijn interruptie dient om te voorkomen dat de geschiedenis hier op een heel creatieve manier wordt herschreven, want ik was vorige week ook bij dat algemeen overleg. Het is waar dat de heer Vos daar de suggestie opperde van een mvo-toezichthouder. Wij hebben hem in eerste termijn ongeveer 26 keer gevraagd wat hij daarvan vond. Zijn reactie was dat hij het antwoord van de minister afwachtte. Vervolgens ging de minister er positief op in. Nu claimt de heer Vos het

als zijn eigen idee! Wij willen dat graag vóór zijn door hem nu al te vragen om, als hij dat lef heeft, in eerste termijn te zeggen wat hij vindt van de criteria die kunnen worden verbonden aan exportkredietverzekeringen. Wat is zijn mening daarover, zonder dat hij de opvatting van de minister hoeft te horen?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik weet niet hoe het hier gaat in de Kamer. Ik ben natuurlijk relatief nieuw; ik zit hier pas vijf maanden. In mijn beleving gaat het als volgt. Ik heb een gesprek met iemand waarin ik zeg: ik heb gehoord dat zus en zo en dit en dat, dat vind ik wel een leuk idee, wat vindt u daar nu van? Dan kunnen we er samen eens over praten en als de desbetreffende persoon het dan ook een goed idee vindt, heb je een bepaald draagvlak en zeg je: nou, laten we dat dan maar gaan doen. Als de persoon zegt het helemaal niets te vinden, ga ik er nog eens over nadenken en bekijk ik de argumenten. Vervolgens neem ik een standpunt in. Tot nu heb ik die lijn hier gehandhaafd. Gezien de punten van mijn collega-commissieleden zal ik er nog eens over nadenken of ik bij een volgend debat misschien anders moet werken, maar ik moet zeggen dat het mij tot op heden heel goed bevalt op deze manier.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Volgens mij heeft een volwassen politieke partij standpunten, die zij in eerste termijn kan inbrengen. Vervolgens kunnen we luisteren naar wat de minister daarvan vindt. Het zou de heer Vos sieren als hij zijn eigen standpunt geeft over het onderwerp dat nu wordt aangehaald – de criteria voor exportkredietverzekeringen – en zich niet verschuilt achter het eventueel toezeggen van de minister.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik heb al eerder gezegd dat sommigen mij wel eens verwijten dat ik te veel standpunten inneem en anderen mij verwijten dat ik te weinig standpunten inneem, al dan niet namens de fractie van de Partij van de Arbeid. Ik denk dus dat ik daarin heel goed het midden houd. De Partij van de Arbeid heeft een aantal standpunten. Ook zijn er soms zaken die wij graag naar voren willen brengen en die we dan willen bespreken.

De **voorzitter**: Ik denk dat we hier nu voldoende over hebben gehoord. Een aantal fracties is niet helemaal tevreden met de standpunten ...

De heer **Jan Vos** (PvdA): Soms is het ook een kwestie van een nieuwe generatie politici met andere mores ...

De **voorzitter**: Mag ik u vragen om niet door mij heen te praten ...

De heer **Jan Vos** (PvdA): ... iets wat de collega's misschien niet helemaal bevalt. Wat zegt u, voorzitter?

De **voorzitter**: Het bevalt ze niet. Ik vroeg u om niet door mij heen te praten, mijnheer Vos, want dat doe ik bij u ook niet. Ik constateer dat een aantal fracties niet tevreden is met de manier waarop u al dan niet een standpunt naar voren brengt. U hebt daarop uw reactie gegeven. Ik stel voor om het, wat dit onderwerp betreft, daarbij te laten want ik denk niet dat we er vandaag veel verder mee komen. Ik vraag u, uw betoog af te ronden.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter. Ik bied u mijn excuses aan voor het feit dat ik kortstondig door u heen sprak. Dat is absoluut niet mijn intentie geweest. Voorzitter. Als ik kijk naar de agenda, wil ik graag weten wat het standpunt is van de minister ten aanzien van de investeringsagenda van de Nederlandse private-equity- en venturecapitalistmaatschappijen in die

landen. Wordt daarover wel eens nagedacht door de regering? Is er contact met private-equity- en investeringsmaatschappijen in de landen zelf? FMO is natuurlijk al heel lang actief op dit terrein, maar er is in toenemende mate belangstelling van volledig private partijen. Ik kan mij voorstellen dat dit wat prominenter op de agenda komt te staan dan in het verleden. Wat is het standpunt hierover van de minister? De Partij van de Arbeid-fractie heeft op dit punt vooralsnog geen standpunt!

De heer **Verhoeven** (D66): Voorzitter. We zitten in een crisis, maar er zijn ook lichtpuntjes. Een van die lichtpuntjes is de export. De afgelopen dagen hebben we in verschillende rapporten kunnen lezen dat Nederland het goed doet op het gebied van economische groei uit export. Dat maakt het debat van vandaag extra belangrijk. Ik heb het even nagezocht: dit is het allereerste debat over handelsmissies ooit. Dat heeft deze minister dan toch maar mooi voor elkaar gekregen. Ik sluit me aan bij de complimenten van de heer Vos aan de minister voor haar tomeloze inzet. Ik dank de heer Leegte zeer voor het mogelijk maken van dit debat, maar het zou te ver gaan om hem daarmee te complimenteren!

De D66-fractie wil graag dat de Kamer meer grip krijgt op handelsmissies. Daar heeft zij al eerder een punt van gemaakt. Er zijn ook stappen gezet, maar we willen wel meer dan een briefje achteraf. Wij willen eigenlijk graag een strategische reisagenda zien. Nu hebben we de reisagenda van deze minister natuurlijk gekregen, maar er zijn ook andere bewindslieden die op reis gaan. Daarvan zijn verschillende voorbeelden. Onlangs is bijvoorbeeld de minister van Infrastructuur en Milieu op reis geweest. Wij zouden dus graag de totale reisagenda van het kabinet zien om alle activiteiten op dat vlak wat beter te kunnen volgen.

Ook de inhoud van een missie is natuurlijk heel belangrijk voor het succes ervan. De waarde en effectiviteit van een missie bepalen eigenlijk wat je eruit haalt. Je zou dan van tevoren kunnen nadenken over de strategische doelen, de deelnemers, het programma en de planning en dit ook op een wat opener manier bespreken dan tot nu toe gebeurt. Ik hoor dus graag van de minister of zij kan schetsen hoe de keuzes worden gemaakt, bijvoorbeeld aan de hand van een aantal voorbeelden uit de strategische reisagenda. Zo kan de Kamer eens zien hoe een en ander tot stand komt. Op basis daarvan kan ook worden gekeken naar de evaluaties die achteraf zouden kunnen plaatsvinden. Ik begrijp heel goed dat je niet twee weken na een handelsmissie kunt zeggen of deze geslaagd is, want er is een incubatietijd. Je hebt soms pas na een jaar een opdracht binnen op basis van de contacten die zijn gelegd. Dat begrijpt mijn fractie allemaal heel goed. Ik wil ook niet met een checklist gaan rondlopen om te zien of we dit, dit en dit allemaal hebben gedaan, maar we kunnen het ook wel iets concreter en tastbaarder maken dan het nu soms is.

In dat opzicht refereer ik wel aan het reisverslag van de missie naar Brazilië. Dat leest lekker weg, maar zegt heel weinig over het echte succes van de missie. Ik zou bijna zeggen dat dit verslag ook van tevoren geschreven had kunnen worden. Ik wil dus graag wat meer toetsstenen in de verslagen van de missies. Het lijkt me ook goed om eens in de zoveel tijd met de minister te praten over de vraag wat het nu oplevert. Als we daar open over zijn, kunnen we uiteindelijk samen naar een beter resultaat.

Een ander punt is dat er helaas nog steeds gemeenten, provincies en stadsregio's zijn die binnen korte tijd naar hetzelfde land gaan, dus niet met elkaar hebben afgestemd. Dat geeft natuurlijk een raar beeld in het buitenland, maar legt ook een enorme druk op het ambassadepersoneel. Laten we onze manschappen gericht inzetten en dus wat meer regie voeren. Volgens mij heeft de heer Leegte een soortgelijk punt gemaakt. Ik ben overigens zeer benieuwd naar het standpunt van de Partij van de Arbeid daarover, maar ik begrijp dat nu misschien niet het goede moment is om dat te vragen! Ik snap ook dat het moeilijk is om missies te

verbieden. Dat verwacht ik ook niet van de minister. Er zou wel regie kunnen worden gevoerd op de ambassade-inzet. Ik sluit me dus aan bij de vraag van de heer Leegte. Ook ben ik benieuwd hoe de minister staat tegenover het idee om geen missieondersteuning te bieden zonder instemming van de Dutch Trade Board, mits daarbij voldoende aandacht en ruimte voor het mkb blijft.

Mijn volgende punt betreft de exportfinanciering. Er ligt een aantal benchmarkstudies waarin wordt ingegaan op de prestaties van de Nederlandse dienstverlener Atradius, die de exportkredietverzekeringen verstrekt, overigens op basis van een garantstelling van onze overheid, zoals mevrouw Thieme al zei. We scoren in de middenmoot als het gaat om de effectiviteit en de prestaties van onze exportkredieten. We maken wel winst op de garantiestellingen: 123 miljoen in de periode tussen 1990 en 2010. Er is dus rek – ik ben er dus juist wel positief over – om het budgetneutraal te verbeteren om hoger in de lijsten te komen en nog succesvoller te zijn in het verstrekken van exportkredieten aan landen waaraan een risico zit. Ik krijg graag een reactie daarop.

Tot slot vraag ik de minister om een kabinetsreactie op de aanbevelingen in het rapport van de High-Level Werkgroep Exportfinanciering van de topsector water.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De D66-fractie is dus positief over de exportkredietverzekeringmogelijkheden. Er kunnen ook zeker voordelen aan zitten, daar niet van, maar Amnesty International heeft hierover een alarmerend rapport uitgebracht. Het zou niet duidelijk zijn hoe deze exportkredietverzekeringen worden verstrekt en of wel goed wordt gekeken of, en zo ja hoe mensenrechten in de projecten worden gewaarborgd. Is de heer Verhoeven met mij van mening dat er nationale rapporten moeten worden opgesteld zodat wij weten hoe deze exportkredietverzekeringen worden aangewend en in hoeverre de mensenrechten daarbij worden gewaarborgd?

De heer **Verhoeven** (D66): Misschien is het goed om kort te schetsen dat mijn partij altijd vindt dat mensenrechten gerespecteerd dienen te worden. Als er een keuze zou zijn tussen mensenrechten en handel, kiezen wij altijd onverkort voor mensenrechten. We zijn ook een partij die transparantie hoog in het vaandel heeft staan. Ik ken het rapport waarover mevrouw Thieme spreekt niet. Ik zal proberen om het te achterhalen. Als Amnesty International inderdaad een punt heeft, de criteria vaag zijn en er vervolgens op basis van die criteria dingen gebeuren die mensenrechtenschadend zijn, zou mijn fractie daar zeker geen voorstander van zijn. Dan ben ik er ook voor om dat wat duidelijker in beeld te brengen, zoals mevrouw Thieme dat voorstelde. Mijn antwoord zou dus als volgt luiden. Ik ga het rapport lezen. Het belang van mensenrechten staat wat mij betreft nooit ter discussie. Als er inderdaad een relatie is tussen exportkredieten en het schenden van mensenrechten, ga ik graag mee in het voorstel van mevrouw Thieme.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Dat is goed om te horen. Amnesty zegt, op basis van Europese rapporten die elk jaar verschijnen naar aanleiding van de exportkredietverzekeringen, dat het heel onduidelijk is. Naast mensenrechten kun je natuurlijk ook andere criteria hanteren bij de exportkredietverzekeringtoerekening, zoals milieu en dierenwelzijn, bijvoorbeeld dat er geen megastallen worden gesubsidieerd in de Oekraïne. Is er steun bij de D66-fractie om te komen tot een lijst van criteria om exportkredietverzekeringen te toetsen?

De heer **Verhoeven** (D66): Volgens mij hebben we vorige week tijdens het AO over internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen gesproken over de OESO-richtlijn. Daar doet me dit een beetje aan

denken, dus dat je een aantal criteria opstelt op basis waarvan je wel of niet internationaal handelt. «Handelt» moet daarbij worden gelezen als «je gedraagt», dus hoe je je opstelt als land of als bedrijf. Naast mensenrechten zijn er meer dingen die van belang zijn om af te wegen wat je kunt doen in een gebied of in een land elders in de wereld. Dus ja, waarom niet ook nadenken over duurzaamheid? Ons standpunt over megastallen is overigens heel genuanceerd. Het moet dan ook wel een genuanceerd lijstje zijn met ruimte voor een echte afweging. Ik kan me vinden in het opstellen van een lijst met onderwerpen waarop je wilt toetsen. Duurzaamheid kan er daar dan een van zijn, evenals mensenrechten en milieuschade. Dat zijn allemaal kaders waarvan ik zeg dat je erbinnen moet blijven, hoe veel geld je ook kunt verdienen.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Voorzitter. We spreken over handelsmissies en exportpromotie met deze minister voor Buitenlandse Handel, die toch ook de minister voor Ontwikkelingssamenwerking is. Toen ik de VVD-fractie hoorde praten over «de minister van export» dacht ik al helemaal, de stukken gelezen hebbende: hoe zit het nu eigenlijk? Misschien wil de minister nog even bevestigen dat zij gewoon de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking is. Ik dank haar alvast daarvoor.

Kan de minister voor Ontwikkelingssamenwerking nog eens helder uiteenzetten hoe de minister voor Buitenlandse Handel garandeert dat handelsmissies en exportpromotie een ontwikkelingsimpact in ontwikkelingslanden hebben en vooral hoe de missies zorgen voor armoedebestrijding? Hoe voorkomt de minister dat buitenlandse handel slechts exportbevordering wordt? Dat is me nog niet duidelijk. Ook hoogleraar ontwikkelingssamenwerking Paul Hoebink zei laatst in het tijdschrift *Vice Versa* dat er ten minste twee decennia aan geschiedenis is in de jaren zestig tot en met tachtig waarin de exportbevordering in onze hulp leidde tot heel wat witte olifanten en kathedralen in de woestijn. Er zijn ook twee dikke evaluatierapporten van de IOB waarin wordt aangegeven dat hulp en handel in het speciale programma daarvoor niet goed samengaan; graag een reactie. Ik verwijs ook naar het nieuwe boekje van Marcia Luiten, dat de minister ongetwijfeld al uit heeft, waarin terecht staat dat economische groei nog geen ontwikkeling is. Deelt de minister die opvatting?

De minister stelt in haar brief van 18 december dat het Nederlandse bedrijfsleven met zijn inspanningen op het gebied van duurzaamheid vooroploopt en hiermee een belangrijk asset – oftewel pluspunt – is voor de Nederlandse concurrentiepositie. Waarop baseert de minister deze stelling? Zoals ik vorige week tijdens een algemeen overleg over maatschappelijk verantwoord ondernemen al zei, zijn de OESO-richtlijnen op dit gebied nog breed te interpreteren. Juist daarom pleitte mijn fractie voor een helder toetsingskader. Zo lang dit nog niet bestaat, zijn dergelijke stellingen nogal voorbarig.

De minister is onlangs op economische missie geweest naar Ethiopië. Het verslag hiervan hebben we nog niet ontvangen, dus daarom stel ik langs deze weg de vraag hoe, waar en met wie zij tijdens deze missie kwesties zoals mensenrechtenschendingen en landroof aan de orde heeft gesteld. We hebben hierover ook Kamervragen gesteld, maar wellicht kan de minister hier in zijn algemeenheid uitleggen hoe zij dit soort zaken aan de orde stelt tijdens handelsmissies. Kan zij toezeggen hierover in de toekomst uitgebreider verslag te doen aan de Kamer? Zoals ook Amnesty International stelt, bieden Kamerverslagen over handelsmissies weinig inzicht in de mvo-onderwerpen die centraal staan en in de zorgen die bestaan over maatschappelijk verantwoord ondernemen. Een andere zorg, ook door Amnesty International geuit, betreft de verslaglegging van de exportkredietverzekeringen. Er wordt gepleit voor openbare nationale rapportages over de exportkredietverzekeringen op

basis van heldere criteria; het kwam al voorbij in diverse interruptiedebatjes. Ik krijg graag een reactie van de minister. Uit het Kamerverslag van de handelsmissie naar Brazilië blijkt dat Atradius en Petrobras een memorandum of understanding hebben getekend ter waarde van 1 miljard dollar aan exportkredietverzekeringen voor Nederlandse bedrijven die zaken willen doen met de Braziliaanse staatsoliemaatschappij. Amnesty International wijst er in dit kader op dat zij met enige regelmaat actievoert voor een vissersgemeenschap in de baai van Rio de Janeiro die wordt bedreigt door activiteiten van de maatschappij. Het is onduidelijk of de toekomstige zakenrelaties tussen Nederlandse bedrijven en het oliebedrijf verband zullen houden met deze zaak, maar Amnesty International stelt wel terecht de vraag wat er op het gebied van mensenrechten wordt verwacht van Nederlandse bedrijven die in dit kader een exportkredietverzekering willen en hoe betrokkenheid bij potentiële mensenrechtenschendingen zal worden voorkomen.

Tot slot heb ik nog een klein puntje. Mijn fractie ziet in de brieven van de minister regelmatig prachtige Engelse termen voorbijkomen: «assets», «deliverables» en noem maar op. Waarom gebruikt zij daarvoor geen prachtige Nederlandse woorden? Het is een suggestie.

De heer **Leegte** (VVD): Ik heb zonet geluisterd naar de interruptiedebatjes, maar dan denk ik: pot, ketel; SP, Partij van de Arbeid. De SP-fractie vraagt namelijk alleen reacties op wat de minister voorstelt. Wat wil de SP nu zelf, zoals zij dat zo dapper vraagt aan de Partij van de Arbeid? Hoe wil de SP banen in ontwikkelingslanden creëren zonder handel? Wat is nu een concreet voorstel?

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Het is een leuk ideologisch debat. Mevrouw Thieme heeft bijvoorbeeld goed uiteengezet dat de eenzijdige benadering die uw fractie kiest, namelijk alleen inzetten op het bevorderen van Nederlandse bedrijven, vooral voor ons handel, export et cetera oplevert maar ook ontwrichtend kan werken in ontwikkelingslanden. Ik ben zeer voor handel en ik ben zeer voor economische groei in alle landen waar dat bijdraagt aan ontwikkeling. De eenzijdige benadering die uw fractie kiest, is echter absoluut niet de mijne.

De heer **Leegte** (VVD): Ik ken de visie van de Partij voor de Dieren. In die zin kan ik het goed met haar vinden, omdat we het zo duidelijk oneens zijn. Ik vraag waar de SP nu zelf voor staat. Er worden reacties gegeven, er wordt een visie gevraagd en nu valt u terug op de Partij voor de Dieren. Dan denk ik: 21 zetels voor de SP tegen 2 voor de Partij voor de Dieren; knap dat zij zich zo duidelijk profileert in het debat. De SP-fractie heeft trouwens 17 zetels; excuus, ik haal het door de war. Wat wil de SP nu? Hoe zorgt de SP ervoor dat er banen worden gecreëerd? Op welke manier wil zij de handel bevorderen? Dat is een vrij eenvoudige vraag.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Ik heb al meermalen gezegd, bijvoorbeeld tijdens de behandeling van de begroting voor Ontwikkelingssamenwerking, dat je moet inzetten op eerlijke handel in plaats van op vrijhandel. Ik maak me grote zorgen over het profiel en de taken van deze minister. Dat komt met name door uw fractie. Ik hoor u ook met enige trots zeggen dat dit onze minister van export is. Ik hoop daar straks echt een reactie van de minister op te krijgen. We hebben namelijk al een minister van Economische Zaken en dat is de heer Kamp. Als we bijvoorbeeld een revolverend fonds willen opzetten waarin we maar liefst 750 miljoen euro stoppen uit het ontwikkelingsbudget, dan denk ik: als dat nu ook op uw manier wordt ingezet, namelijk uitsluitend ten bate van het Nederlandse bedrijfsleven, dan moet het bij Economische Zaken worden weggehaald. Daar zit uw eigen minister. Ga dat niet uit het ontwikkelingsbudget halen. Hier gaat het over ontwikkelingshulp en niet over het

Nederlandse bedrijfsleven. Groei bevorder je met eerlijke handel en niet zozeer louter met vrijhandel als je een dusdanig ongelijk speelveld hebt als wij tot op de dag van vandaag nog steeds hebben.

De heer **Jan Vos** (PvdA): In navolging van de VVD-fractie ben ik geïnteresseerd in het standpunt van de SP ten aanzien van de wijze waarop de buitenlandse handel zou moeten worden vormgegeven. Eerlijke handel willen we allemaal wel. Op welke wijze moet de minister naar de mening van uw fractie haar rol invullen?

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Dat heb ik volgens mij net al ten dele uiteengezet, net zoals ik bij de begrotingsbehandeling heb gedaan. Je moet inzetten op eerlijke handel en op het aanpakken van belastingverdragen. De minister heeft mij al toegezegd dat ze die gaat bekijken. Op allerlei zaken kun je inzetten, als je er maar van bewust bent dat er op dit moment een ongelijk speelveld is. Als je alleen inzet op handel en op exportpromotie van het Nederlandse bedrijfsleven, gaat het de verkeerde kant uit. Ik verwacht wat dat betreft ook meer tegenwicht van uw fractie.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik constateer dan steun van de SP-fractie voor het standpunt van de Partij van de Arbeid-fractie dat de minister moet worden gecompimenteerd voor de delicate balans die zij zoekt tussen het promoten van de Nederlandse en buitenlandse handel en de belangen van de allerarmsten op deze wereld.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Dan ben ik blij dat de Partij van de Arbeid een standpunt heeft, want dat hadden we vandaag nog niet gehoord! Het zijn dus twee zaken: enerzijds ontwikkelingshulp en anderzijds het bevorderen van eerlijke handel. Het begrip «omgekeerde ontwikkelingshulp» kwam al voorbij, waarmee wordt bedoeld op het feit dat er veel meer geld uit Afrika naar het westen gaat dan dat er hulp vanuit het westen naar Afrika gaat. Dat vind ik ook zo'n zorgelijk punt. Er valt dus een hoop te doen.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. Volgens mij hebben wij vandaag een gesprek tussen de minister voor internationale handel en Ontwikkelingssamenwerking. Door mijn buurman van de SP-fractie wordt een beetje gesuggereerd dat zij alleen de minister voor Ontwikkelingssamenwerking is. Daarmee doet hij haar ook tekort, denk ik. Het is goed dat wij vandaag apart spreken over handelsmissies, een belangrijk onderdeel van het beleid voor het Nederlandse bedrijfsleven. Een effectieve handelsmissie opent namelijk deuren voor bedrijven die anders gesloten blijven. Dat is weer goed voor onze economie en voor onze banen, die we juist nu zo hard nodig hebben. Het Nederlandse bedrijfsleven drijft op buitenlandse handel. Het CDA is kritisch als het moet, wanneer traagheid troef is bij het kabinet en visies op zich laten wachten. Als het goed gaat, zeggen wij dat ook. Ik complimenteer de minister met de handelsmissie naar Brazilië. De bedrijven die ik heb gesproken die aan deze missie hebben deelgenomen, waren zeer tevreden over de kansen die door deze missie werden geboden. Ook over de minister waren zij enthousiast. Iemand zei tegen mij: die heeft het wel begrepen. Dat compliment breng ik graag aan haar over.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Hoe gaat de CDA-fractie om met het dilemma dat het exportoverschot van het ene land, ons land in dit geval, zorgt voor een importoverschot van een ander land? Oftewel: hier worden banen gecreëerd, maar het importoverschot elders zorgt er juist voor dat er banen verdwijnen.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik heb mevrouw Thieme dat eerder vandaag horen zeggen. Zij maakt zich daar grote zorgen over. Ik zit hier in ieder geval voor Nederlandse inwoners en bedrijven en voor de Nederlandse samenleving. Ik moet in ieder geval goed bekijken hoe wij ervoor kunnen zorgen dat onze economie weer aan de praat komt. Als we straks iedereen in een uitkering hebben, hebben we een groot probleem met elkaar. Dat is gewoon niet op te brengen. Ik snap natuurlijk het dilemma dat mevrouw Thieme schetst. Daarom ben ik ook voor prachtige initiatieven zoals het initiatief dat wij vorige week zagen met de fietsen die deels uit Ghana komen, zodat er zowel toegevoegde waarde is in ontwikkelingslanden als bij ons, in het geval van de fietsen omdat er ook in het Werkbedrijf mensen aan werken. Dat soort voorbeelden spreken mij bijzonder aan. Als mevrouw Thieme ervoor pleit om ons handelsoverschot in een keer af te bouwen omdat het toch allemaal zo oneerlijk is, vindt zij de CDA-fractie echter niet aan haar zijde.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Wij hebben gepleit voor regionalisering van de economie, waardoor elk land zich veel meer kan richten op dat waar het goed in is, zonder een hinder te zijn voor een ander land. Het is duidelijk dat de CDA-fractie kiest voor «eigen werknemers eerst». Zo kan ik de opmerking ook beter duiden dat deze minister voornamelijk een minister voor handel is en niet een minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Volgens mij heb ik haar juist de minister van beide zaken genoemd, omdat ik het idee had dat het alleen de kant van ontwikkelingssamenwerking uitging. Ik ben juist op zoek naar de combinatie. Daar pleit ik heel bewust voor.

De heer **Leegte** (VVD): Ik wil de CDA-fractie eigenlijk wel steunen. Een land zoals de Verenigde Staten heeft een enorm handelstekort. Het is prima om daar handel mee te drijven. Een land als China heeft een enorm handelsoverschot. Het is ook prima om daar handel mee te drijven. Bij de focus op de allerarmsten gaat het om welvaartsverdeling. Volgens mij is handel altijd goed, ook als je spulletjes brengt naar een land dat nog weinig heeft. Volgens mij bedoelt de CDA-fractie dat. Ik steun dat van harte.

De **voorzitter**: Ik hoor geen vraag, maar mevrouw Mulder mag erop reageren.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik dank de heer Leegte voor de steun. Voorzitter. Graag horen wij van de minister hoe de handelsmissies aansluiten bij de internationaliseringsinitiatieven van de topsectoren. De vraag uit de topsectoren zou volgens de CDA-fractie een belangrijke basis moeten zijn voor de keuze van de landen. Daarbij is ook ondersteuning van lokale ambassades van cruciaal belang. Hoe ziet de minister de rol van de ambassades?

Een gelijk speelveld voor ons bedrijfsleven levert banen op of kost ons bedrijfsleven juist banen. In deze economische crisis wil het CDA aandacht voor werk, werk en nog eens werk. De berichtgeving op nu.nl van vandaag over de cijfers van het CBS bevestigt het belang van export voor onze werkgelegenheid; anderen refereerden er al aan. Ik geef een voorbeeld. Het bedrijf PANalytical uit Almelo lijkt de dupe te worden van onnodige extra Nederlandse exportregels voor het snelgroeiende en met ons bevriende land India. Het bedrijf maakt instrumenten die producten kunnen doormeten; een prachtig innovatief bedrijf. De CDA-fractie roept de minister op om deze extra regels te schrappen, zodat dit bedrijf en andere bedrijven die last hebben van deze extra regels hun goederen onder dezelfde voorwaarden kunnen exporteren als alle andere bedrijven in Europese landen. We pleiten er dus voor om de extra kop op Europese

regelgeving er af te halen. We zetten banen op het spel door deze extra eigen regels en dat ten tijde van krimp en crisis. Door de extra Nederlandse regels loopt dit bedrijf dus schade op, met alle gevolgen van dien. Dat zorgt voor druk op de lokale werkgelegenheid. Ik roep de regering op om hiernaar zorgvuldig te kijken, er zo snel mogelijk een einde aan te maken en ook in gesprek te gaan met het bedrijf.

De PvdA-fractie zei het al: we horen vaak dat het exportfinancieringsinstrumentarium onvoldoende concurrerend is. Ik krijg hierop graag een reactie.

De CDA-fractie heeft vragen over de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de minister van Buitenlandse Zaken. De heer Timmermans ging naar Indonesië. Samen gingen ze naar Bhutan. Deze minister ging bijvoorbeeld weer naar Mali. Kan de minister duidelijkheid geven over deze verdeling en uiteenzetten welke richtlijnen en criteria hiervoor gelden? Ook de D66-fractie heeft hiernaar gevraagd.

Het is goed om te zien dat de minister verschillende handelsmissies plant naar Afrika. Er liggen kansen voor ons bedrijfsleven in Afrika en de minister lijkt daarop te willen inzetten. We vragen ons wel af hoe de gekozen landen aansluiten op het OS-beleid. Het zullen niet alleen handelsmissies zijn. Hoe gaat de minister daarmee om? Daarmee denk ik ook tegemoet te komen aan vragen die de SP-fractie hierover heeft gesteld.

De minister is van plan om alle partnerlanden te bezoeken, maar dit zal waarschijnlijk niet slechts met handelsmissies gebeuren. De CDA-fractie kan zich veel voorstellen bij handelsmissies naar Ghana en Kenia, maar niet bij een missie naar Zuid-Sudan. Hoe gaat de minister hulp in fragiele staten uitfaseren en omzetten in een wederzijds profijtelijke handelsrelatie?

Voorzitter: Jasper van Dijk

De heer **De Roon** (PVV): Voorzitter. We hebben geconstateerd dat de Europese Unie actief is om een aantal vrijhandelsakkoorden te sluiten. Dat is een streven dat de PVV-fractie ondersteunt, want zij denkt dat vrijhandel een belangrijke mogelijkheid is om handel en welvaart in zowel Europa als daarbuiten te bevorderen. Wij constateren wel dat de Europese Unie lijkt te aarzelen als het gaat om het sluiten van een vrijhandelsakkoord met Taiwan, terwijl dat toch een belangrijke economie is die nog steeds in ontwikkeling en groei verkeert. Wij zien graag dat de minister zich inspant om te bevorderen dat de Europese Unie over die aarzeling heenstapt en actief gaat werken aan het vrijhandelsakkoord met Taiwan. Dat is erg belangrijk.

Mogelijk is de Europese Unie bang voor een reactie van China. Ik ben een beetje aan het speculeren, maar dat zou het kunnen zijn. Ik moet echter wel weer constateren dat China door Nederlandse bedrijven ook niet meer wordt gezien als het ideale land voor goedkope productie. Veel bedrijven keren inmiddels gedesillusioneerd terug uit China. Dat lijkt me een extra reden om nu ook eens even goed naar Taiwan te kijken en te streven naar een vrijhandelsakkoord tussen Europa en Taiwan. Als dat allemaal niet van de grond komt, vraag ik de minister om na te denken over een vrijhandelsakkoord tussen Nederland en Taiwan en om in ieder geval te bevorderen dat de handel met Taiwan een goede kans krijgt.

Niet alleen de regering moet zich niet uitsluitend richten op datgene wat Europa doet. Ik denk dat het ook van belang is dat het midden- en kleinbedrijf niet blijft steken achter de grenzen van Europa. Tot nog toe is het midden- en kleinbedrijf, als er al sprake is van export, vooral actief binnen Europa. Dat is ook begrijpelijk, maar ik denk dat er ook buiten Europa groeikansen liggen. Ziet de minister die ook? Hoe wil zij bevoor-

deren dat het midden- en kleinbedrijf over de Europese grenzen heen kijkt, dus verder de wereld ingaat om ook daar de kansen te pakken die er zijn? Het is mijn fractie uiteraard opgevallen dat we een brief hebben ontvangen waarin de handelsmissie naar Brazilië als een succes wordt aangeduid. Als je op het aantal deelnemende bedrijven let, was het dat ook: 157 bedrijven gingen mee terwijl er gemiddeld maar 35 bedrijven deelnemen aan zo'n handelsmissie. Ziet de minister mogelijkheden om nog meer bedrijven te enthousiasmeren voor deelname aan toekomstige handelsmissies?

Ik sluit me korthedshalve graag aan bij de opmerkingen van de heer Verhoeven over de verslaglegging van de missies. Die kan beter. Ik heb begrepen dat we nog de uitslag krijgen van een evaluatie van de deelnemende bedrijven aan de missie naar Brazilië. Ik vraag de minister om toe te zeggen dat de Kamer die evaluatie mag zien.

Mijn fractie is op zich verheugd dat de minister zich op het standpunt lijkt te stellen dat ontwikkelingshulp niet meer van deze tijd is. Wat de PVV betreft, was het dat nooit. De minister vindt dat nu ook met ons. Ze kondigde aan dat het in de toekomst helemaal zal verdwijnen. Het is goed om dat in de kranten te lezen, maar we hopen niet dat het een woordspelletje is. Aan een cadeauverpakking, inhoudende hulp met een strik van handel eromheen, hebben we natuurlijk niet zo veel. Wij vinden dat de minister zich zeker ook moet richten op het krachtig bevorderen van handel.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik ken het standpunt van de PVV over ontwikkelingshulp. Ik neem echter ook aan dat de PVV vindt dat er geen mensenrechten moeten worden geschonden in de wereld. Uit rapporten van Amnesty International blijkt dat er met exportkredietverzekeringen projecten worden gefinancierd waarbij mensenrechten met de voeten worden getreden. Is de PVV-fractie met mij van mening dat dit absoluut niet kan en dat er daarom een criterium aan de exportkredietverzekering moet worden gekoppeld?

De heer **De Roon** (PVV): Zo ver zou ik niet willen gaan. Exportkredietverzekeringen moeten het belang van de Nederlandse handel dienen. Het beschermen van mensenrechten is een taak van de overheden van de landen die het aangaat. Uiteraard kunnen en moeten wij die overheden aanspreken op schendingen van mensenrechten, maar de primaire verantwoordelijkheid ligt in de landen zelf. Instrumenten die wij inzetten ter bevordering van onze handel mogen niet in hun reikwijdte worden beperkt door andere wensen, bijvoorbeeld de wens van mevrouw Thieme aangaande duurzaamheid of mensenrechten. Dat willen we dus niet. Exportkredietverzekeringen moeten aan de handel ten goede komen. Ik wil geen restricties op de exportkredietverzekeringen voor andere belangen. Die andere belangen zijn er wel en die moeten we ook zeker nastreven in onze diplomatieke contacten en in internationale fora, maar ik wens deze instrumenten niet daarvoor in te zetten.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik begrijp dus goed dat bedrijven wat de PVV betreft rustig een exportkredietverzekering kunnen krijgen, ook al zullen ze de mensenrechten schenden. Dan is het maar aan de landen waarin ze opereren om de bedrijven daarop aan te spreken. Nederland kan gewoon geld geven aan dat soort bedrijven.

De heer **De Roon** (PVV): Mensenrechtenschendingen vinden op grote schaal plaats in de landen waarop mevrouw Thieme doelt. Het is de verantwoordelijkheid van de overheden daar om er wat aan te doen. We moeten ze continu daarop blijven aanspreken en erop blijven hameren dat ze ervoor moeten zorgen dat het verbetert. Ik wijs mevrouw Thieme erop dat wat Nederland in een derde land doet als het gaat om export,

natuurlijk maar een fractie is van wat er zich daar aan mensenrechten-schendingen afspeelt. Ik begrijp dat haar partij graag het goede voorbeeld wil geven. Ik vind echter niet dat dit moet door de mogelijkheden van ons bedrijfsleven te beknotten.

Voorzitter. Ik kom op het punt van de reisplanning van de handelsmissies. Ook mijn fractie is benieuwd naar de criteria op basis waarvan de landen worden gekozen. Hoe is bepaald welke landen jaarlijks en welke landen tweejaarlijks worden bezocht? Wat de BRIC-landen betreft, is ervoor gekozen om Zuid-Afrika tweejaarlijks te bezoeken en Turkije jaarlijks. Hetzelfde geldt voor de Golfstaten. We vernemen ook graag waarom bij de tweejaarlijkse handelsmissies niet is gekozen voor Mexico, dat voor ons ook een belangrijk land is. Ook willen we weten waarom niet is gekozen voor Taiwan maar bijvoorbeeld wel voor Vietnam en Colombia. Graag vernemen wij hoe de minister de kansen in Taiwan, maar ook in Japan denkt te gaan pakken. Ook Israël mag niet in het rijtje van handelsmissies ontbreken. Israël is Silicon Valley nr. 2 van de wereld. Daar liggen belangrijke kansen. Grote internationale bedrijven openen op dit moment vestigingen in Israël. De Israëliëse export neemt toe en de economie groeit. Investeringsbanken jagen op veelbelovende start-ups in Israël. Een jaarlijkse missie naar Israël zou dus op zijn plaats zijn. Dat past trouwens ook uitstekend binnen de aangenomen motie om actief te blijven investeren in de band met Israël.

Wat economische missies op politiek niveau betreft, hebben we voor de Afrikaanse landen als argument gehoord dat de groeicijfers zo hoog zijn. Dat zegt mij eerlijk gezegd op zich niet veel, want 8% van bijna niets is nog steeds bijna niets. Ik krijg graag wat meer onderbouwing van deze keuzes.

Egypte staat economisch gezien aan de rand van de afgrond. Ik heb dan toch de indruk dat een handelsmissie naar Egypte een verkapte vorm van ontwikkelingssamenwerking is. Mijn fractie ziet het niet graag gebeuren dat een missie naar Egypte vooral dat accent heeft. Als er een handelsmissie uitgaat, moet handel het hoofdaccent zijn, in het voordeel van Nederland.

Als er economische handelsmissies zijn onder begeleiding van het Koninklijk Huis en/of bewindslieden uit onze regering naar landen waar de godsdienstvrijheid onder druk staat, zoals Turkije of de Golfstaten, ziet mijn fractie graag dat in plaats van culturele bezoeken van deze hoogwaardigheidsbekleders aan moskeeën er ook eens aandacht wordt besteed aan bezoeken aan christelijke kerken. Die moeten in deze landen – als ze al zijn toegestaan – vaak in een hoekje achteraf, ergens op een bedrijventerrein in een schuurtje zitten. Als wij dit soort handelsmissies doen, lijkt het mij van belang dat wij laten zien dat we deze mensen niet uit het oog zijn verloren.

Voorzitter: De Roon

De vergadering wordt van 16.01 uur tot 16.10 uur geschorst.

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Ik dank de leden van de commissie voor de vragen, opmerkingen en adviezen. Ik zal in sneltreinvaart op een aantal opmerkingen ingaan. Dat doe ik niet voordat ik heb vastgesteld dat op mijn visitekaartje staat «minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking». Ten tweede stel ik vast dat het inderdaad het allerbeste is om Nederlands te gebruiken in de brieven aan het Nederlandse parlement. Ik zal daar dus op toezien. Ten derde bied ik de commissie, mede op vragen van de heer Verhoeven van D66, aan om een technische briefing te geven over de wijze waarop de handelsmissies tot stand komen. Ik heb het dan niet over de strategische afweging, waarover ik zo iets zal zeggen, maar over de wijze waarop de missies worden aangekondigd, hoe het werkt met de aanmeldingen, welke sectoren op

welke reis meegaan et cetera, dus een feitelijke uiteenzetting. Als daaruit vragen voortkomen die politiek van aard zijn, zijn wij uiteraard ten volle bereid om die te beantwoorden.

Ik zeg ook alvast heel graag toe dat er een brief komt over het bedrijfsleveninstrumentarium. Ik heb eerder al gezegd dat wij ernaar streven om dit instrumentarium te vereenvoudigen tot één loket en om het overzichtelijker te maken. Er zijn nu veel instrumenten; dat gaan we indikken. Daarbinnen geef ik ook graag een reactie op het expertrapport over de vraag of we een level playing field hebben. De conclusies van de experts was dat dit niet zo is; dat baart mij zorgen. Specifiek voor het exportkredietinstrumentarium ben ik met collega Weekers aan het bekijken of we het iets kunnen oprekken, zoals ook door enkele leden van de commissie is gevraagd, omdat we die behoefte wel zien. Ik zal dit graag nader duiden in de genoemde brief.

In die brief zal ik ook opnemen welke criteria wij hanteren. Ik geef daar nu alvast antwoord op, maar ik zal het ook nog uiteenzetten in de brief. Wij hanteren daarbij de OESO-richtlijnen, waarover we ook vorige week hebben gesproken. Ik heb toen gezegd dat ik aan de slag ga met de richtlijnen van Ruggie, het zogenaamde Ruggie Framework, in een nationaal actieplan. Dat heeft ook voor dit debat relevantie. Daarnaast gebruiken wij de IFC Performance Standards. Er is dus een toetsingskader, opgebouwd uit verschillende elementen, dat wij gebruiken bij de exportkredietverzekeringen. Het lijkt mij helemaal niet verkeerd om dit in de brief over het instrumentarium toe te lichten, zodat duidelijk is dat wij het altijd gebruiken.

De voorzitter: Mevrouw Thieme wil interrumperen. Ik had aan het begin van de tweede termijn moeten zeggen dat ik ook in deze ronde twee interrupties per fractie toesta.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Amnesty International concludeert dat onduidelijk is of en op welke wijze bedrijven human rights due diligence moeten uitvoeren, om het maar even met mooi Engels te zeggen, en hoe de beoordeling uiteindelijk plaatsvindt. Het is prettig dat de minister uiteenzet hoe de criteria eruitzien, maar het gaat er ook om dat Amnesty International er kritiek op heeft. Ik krijg graag een reactie op die kritiek.

Minister Ploumen: Neem me niet kwalijk. Ik had daarbij moeten zeggen dat ik bij het vormgeven van het nationaal actieplan rondom Ruggie het rapport van Amnesty International zal betrekken. Er moeten criteria zijn, maar die moeten ook duidelijk zijn en het moet helder zijn op welke manier ze worden getoetst. Ik ga daar dus zeker naar kijken.

Voorzitter. Over de handelsmissies is een aantal vragen gesteld. De praktische kant bespreken we in de eerder genoemde technische briefing. Een meer strategische vraag is hoe zo'n agenda nu tot stand komt. Het is van belang om te zeggen dat de internationaliseringsagenda van de topsectoren daarbij buitengewoon belangrijk is. We hebben daarover voortdurend contact in de Dutch Trade Board. Daarnaast is het van groot belang dat we kijken naar de kansen die er zijn voor bedrijven. De topsectoren doen dat ook al. We kijken natuurlijk naar economische groeianalyses en naar het potentieel dat er is voor onze topsectoren. Niet elke groei en elke economie is voor elke topsector even interessant. Als het gaat om missies waaraan de regering deelneemt, kijken we ook naar de toegevoegde waarde van de rol van de overheid. In Brazilië wordt een aantal infrastructurele projecten aanbesteed. Dat gaat vanuit de centrale overheid en de lokale overheden. Het is dan buitengewoon behulpzaam als daarmee ook van onze zijde overheidsbemoedienis is. Ook hebben landen zelf soms wensen. Ik was in Rwanda, waar de minister van handel mij verzocht om mogelijkheden te bekijken om met een handelsmissies van Nederlandse bedrijven naar Rwanda te gaan. Het is dus een

samenspel. Sinds twee jaar is er de strategische reisagenda. Enerzijds is dit werk in uitvoering. Het kan nog steeds beter. Anderzijds wordt er helder in neergelegd op basis waarvan wij de keuzes maken en biedt het daarin een zekere coördinatie.

Ik zeg ook zeer graag een brief toe naar aanleiding van het verzoek van de heer Verhoeven over de afstemming met lokale overheden. Ik geef een voorbeeld over Brazilië. De burgemeester van Amsterdam gaat binnenkort met een missie naar Brazilië. Dat is nadrukkelijk een follow-up van de missie van november jl. Daaruit is een aantal vragen voortgekomen. Er is een aantal mogelijkheden voor Amsterdamse bedrijven. Zo proberen we dat te zwaluwstaarten.

Het is duidelijk dat bij een aantal landen het paradigma handel, hulp en investeringen prominenter is dan alleen handel of alleen hulp, bijvoorbeeld bij een land als Rwanda. Elke keer bekijken we natuurlijk heel precies hoe een missie moet worden vormgegeven. Er ligt een motie van de Kamer om sustainable matchmissies te doen. De missie naar Bangladesh kan om veiligheidsredenen nu helaas niet doorgaan, maar dat doen we daar natuurlijk ook.

Er is niet nadrukkelijk naar gevraagd, maar ik zeg toch dat de criteria op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen in alle missies een belangrijke rol spelen, in alle fases, dus zowel bij de voorbereiding als bij de uitvoering als bij datgene wat wel de aftersales wordt genoemd.

Ik neem mij voor om de Kamer ruim te informeren over de resultaten van de missies. Zij heeft daarvan een aantal eerste proeven gezien. Ik heb van de commissie begrepen dat zij daarin een koppeling wil zien tussen doelstellingen en resultaten. Ik zeg dat heel graag toe. Ik wil per kwartaal rapporteren, zodat we eventuele evaluaties al kunnen meenemen, want anders blijven we brieven sturen. Dat doe ik overigens graag, maar ik kan me voorstellen dat het goed is om dit wat gecompromeerder te doen. De hoofdlijnen van reizen die collega's van het kabinet maken, worden daarin ook meegenomen. Daarover is afstemming, zo zeg ik op een vraag van de heer Leegte. Met name de collega van I&M en ikzelf zitten op een prettige manier in elkaars vaarwater en schieten elkaar over en weer te hulp. Dit wordt gecoördineerd: wij doen niet hetzelfde, ook niet vlak achter elkaar, maar kunnen wel boodschappen van elkaar meenemen.

De evaluatie van de handelsmissie naar Brazilië doen we in de Week van de Ondernemer. Dat is tamelijk effectief en efficiënt, want veel van de deelnemende bedrijven zijn daar dan ook. Het is goed om de evaluatie niet alleen op papier te hebben, maar er ook met elkaar over te spreken. De Kamer zal daarover worden geïnformeerd. Een follow-up van de Braziliaanse missie is dat Schiphol nu bezig is, mee te dingen naar participatie in de luchthaven van Rio de Janeiro, om maar eens een resultaat te noemen. De heer Verhoeven zei al dat sommige resultaten pas op langere termijn zichtbaar zijn. Ik heb mij wel voorgenoemen – ik denk hiermee volstrekt op een lijn te zitten met de commissie – om ruim te informeren, niet alleen vooraf maar ook achteraf. Het is namelijk ontzettend belangrijk om dit goed met elkaar te doen en daarbij ook de leerpunten mee te nemen.

Inzake Brazilië vroeg de heer Vos nog naar de Round Table on Responsible Soy. Omdat ik deze zaak zelf een beetje in het oog houd, heb ik regelmatig contact met onze observer. Nederland observeert namelijk de Round Table on Responsible Soy. De handel in sustainable soy neemt gestaag toe. Een belangrijk obstakel is overigens de deelname van China, de allergrootste koper van soja op de wereldmarkt. De eerstvolgende ronde tafel over soja wordt dit jaar in China gehouden, om daar het commitment voor duurzame soja nog eens extra onder de aandacht te brengen.

De heer Leegte heeft gewezen op de ongelijkheid in de handel met China, met name met betrekking tot allerlei tarieven. Zijn vraag was wat wij daaraan doen. De discussie over de tarieven – en de non-tarifaire

barrières, mochten die er zijn – loopt via de WTO. De Europese Unie voert het debat met China. China is al enige tijd lid van de WTO. Het is overduidelijk dat als je daar lid van bent, je je ook aan de spelregels moet houden. Dat staat dan ook met enige regelmaat op de agenda van de handelsministers binnen de EU. Binnenkort, begin mei, ga ik met een handelsmissie naar China. Ik wil de markttoegangissues nadrukkelijk agenderen bij de bilaterale bezoeken. Daar zijn de handelsmissies natuurlijk ook voor.

De heer **Leegte** (VVD): De achtergrond van mijn vraag is de volgende. China is wel lid van de WTO, maar heeft nog niet de status van market economy. Dat betekent dat het land op een andere manier wordt beoordeeld. Je ziet de ongelijkheid in tarifiering. Je ziet dat bedrijven als Philips daar gaan produceren en de producten vervolgens in Nederland importeren. Dat is slecht voor de welvaart. Kan de minister dus iets specifiekier zijn over haar aanvliegroute om de barrières weg te nemen, voor zover dat binnen haar mogelijkheden ligt?

Minister **Ploumen**: Nog even heel precies: er zijn twee aanvliegroutes. De ene aanvliegroute loopt via bilaterale contacten. Zoals ik zei, komt er een handelsmissie waarbij ik nadrukkelijk, ook in samenspraak met de bedrijven, inventariseer welke kwesties moeten worden opgebracht. Mijn ervaring met handelsmissies van de afgelopen maanden is dat dit prima kan in de gesprekken op overheidsniveau. Je moet goed kijken bij wie welk issue wordt opgebracht voor maximale effectiviteit. De andere aanvliegroute is dat we in Brussel regelmatig overleg hebben over de staande issues. Dit lijkt me een issue om de volgende keer ter sprake te brengen. Ik dacht dat dit in juni was, maar daar aarzel ik even over.

De heer **Leegte** (VVD): Ik stel het op prijs als de minister verslag doet van dit specifieke punt als zij in China is geweest. Hoe zijn de gesprekken verlopen? Hoe kunnen we gelijkheid organiseren?

Minister **Ploumen**: Dat zeg ik heel graag toe, want dit moet absoluut onderdeel zijn van de wat ruimere informatievoorziening waar de commissie terecht om vraagt.

Voorzitter. De heer Van Dijk heeft gevraagd of de mensenrechtensituatie is opgebracht tijdens de missie in Ethiopië. Uiteraard wordt de Kamer hierover uitvoerig geïnformeerd in de brief die zij krijgt over deze missie, maar het antwoord is «ja». Ik heb onder meer uitvoerig gesproken met twee ministers over de ngo-wetgeving. De dialoog daarover verliep prettig. Ik moet ook eerlijk zijn: mijn positie werd niet onmiddellijk overgenomen door de overheid van Ethiopië. Dat wil echter niet zeggen dat er geen vooruitgang in te boeken is. Dit zijn onderwerpen die gewoon ter tafel moeten komen. In de gesprekken in Ethiopië zijn in de breedte de issues aan de orde gekomen die ook in deze commissie worden besproken. Dat varieerde van het achterblijven van het behalen van de doelstellingen rondom MDG 5, dus het terugdringen van moeder- en kindsterfte – daarin loopt Ethiopië absoluut achter, zoals zowel door de ministers als door mij werd opgebracht – tot het investeringsklimaat in Ethiopië, het belang van maatschappelijk verantwoord ondernemen, het belang van het intensiveren van de mogelijkheden om regionale markten te ontwikkelen en mensenrechtenkwesties, maar ook de rol die Ethiopië speelt in de regio bij vredes- en veiligheidsvraagstukken, bijvoorbeeld dat tussen Sudan en Zuid-Sudan. Dat heel brede spectrum is dus aan de orde gekomen. Ik zeg dus ook met enige trots dat buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking bij mij op één kaartje staan. Daar biedt de portefeuille nu juist alle gelegenheid toe, niet alleen om het één keer op te brengen maar ook om er een gevolg aan te geven in het verder verdiepen van de relatie.

Ik onderstreep in de bezoeken ook steeds het belang van duurzame groei. De heer De Roon zei in dit kader dat de Afrikaanse economieën misschien wel groeien, maar dat het uitgangspunt niet zo florissant is. Hij vroeg zich af hoe we dit moeten wegen. Zeven van de tien snelst groeiende economieën komen de komende jaren uit Afrika. Ze komen soms van heel erg ver. Dat betekent dat je de groeicijfers enerzijds moet waarderen en anderzijds moet relativiseren. Ik zeg met nadruk tot de heer Van Dijk, de heer Vos en mevrouw Thieme dat we allemaal weten dat economische groei «as such» niet vanzelfsprekend doorsijpelt naar alle lagen van de bevolking of, geografisch gezien, naar alle gebieden in een land. Om die duurzame, inclusieve groei te bewerkstelligen, is het paradigma «hulp, handel en investeringen» zo nodig. Daarom ook is het zo belangrijk om ons te houden en te werken aan verdere versterking van de OESO-richtlijnen en het Ruggie Framework. Wat mij betreft is dat één pakket. Ik ben in Ethiopië bij een aantal lokale bedrijven geweest van Nederlandse ondernemers die zich daar hebben gevestigd en er op een verantwoorde manier ondernemen. Ik ken echter ook een andere werkelijkheid in Ethiopië. Een aantal jaar geleden was ik in Zuid-Omo bij de Hama, een inheems volk. De initiatierite voor jongens houdt daar in dat ze de rug van een meisje tot bloedens toe moeten slaan. Die werkelijkheid is er ook. Het past mij om in het kader van mijn portefeuille ook daarover het gesprek te voeren. Daar kan de commissie van op aan.

Ik denk dat ik hiermee ook de zorg van mevrouw Mulder heb weggenomen over een missie naar Zuid-Sudan. Toen ik daar was, sprak ik met de gouverneur van Bor. Bor ligt midden in Zuid-Sudan. Daar is niet zo veel, om het zo te zeggen; de oorlog heeft daar echt zijn tol geëist. De gouverneur bedankte mij voor het commitment van Nederland aan het oplossen van de problematiek tussen Zuid-Sudan en Sudan. Ook bedankte hij mij zeer voor de humanitaire hulp die wij hebben gegeven en nog geven. Hij zei: we kunnen daar nog niet zonder, maar ik vraag u toch om de volgende keer ook Nederlandse investeerders mee te nemen naar Bor. Hiermee geef ik aan dat men ook daar kijkt naar het hele spectrum van hulp, handel en investeringen.

Ik heb al iets gezegd over het belang dat ook ik hecht aan het ontwikkelen van de regionale markt. Als je kijkt naar relaties, of zo je wilt handelsstromen, zie je enerzijds dat 75% van de export van het Nederlandse mkb binnen de Europese Unie plaatsvindt. Anderzijds zie je dat die percentages tussen Afrikaanse landen nog lang niet in zicht zijn. Dat stelt mij voor twee opdrachten. De internationalisering van het mkb moet een hogere vlucht nemen. Daartoe ontwikkel ik in samenwerking met het mkb een programma. In juni spreek ik daarover met de Dutch Trade Board. Ik deel deze zorg dus zeer. Ik zeg tot mevrouw Thieme dat de Nederlandse kennis en kunde, juist op het gebied van voedselzekerheid, voedselveiligheid en voedselproductie moet worden ingezet voor het ontwikkelen van de regionale markten. Dat doen we ook. Het gaat dan niet alleen om het inzetten van kennis rondom gewassen, maar ook om het inzetten van kennis rondom logistiek. Ook als je voedsel van Ethiopië naar Kenia wilt vervoeren of andersom, moet dat verantwoord gebeuren en is kennis van koelsystemen, distributiesystemen et cetera absoluut nodig. Nederland heeft die kennis te bieden.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Op zich heeft mijn fractie geen bezwaar tegen het exporteren van kennis, tenzij we onze fouten gaan exporteren, zoals de bio-industrie. Het lijkt mij geen goed idee om die ook nog eens in Afrika te stimuleren. Het is prima om de mensen daar kennis te geven om hun landbouw te verbeteren, maar als er ondertussen goedkope Europese producten worden gedumpt op de markten, krijg je natuurlijk nooit een gezonde regionale landbouweconomie in die landen. Hoe kunnen we daar nu eens een einde aan maken?

Minister **Ploumen**: Ik ben blij dat mevrouw Thieme en ik elkaar vinden in het belang van de regionale economie. Het exporteren van fouten zou bij niemand op de agenda moeten staan. Ik zie het anders, ook uit ervaringen die ik nu heb opgedaan met reizen waarop bijvoorbeeld Wageningen University is meegegaan. Wij exporteren echt de geleerde lessen. Er zal heus wel eens iets wat minder optimaal zijn, maar ik ben daar absoluut minder pessimistisch over. In de Eerste Kamer heb ik recent gesproken over de EPA's, dus de regionale akkoorden tussen de EU en landen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Toen is aangegeven dat rekening wordt gehouden met het ontwikkelingsstadium van de economie van de betrokken landen, waarbij Nederland zich natuurlijk altijd heeft ingezet voor eerlijke handel. Dat blijft Nederland doen; als ik daar al iets aan verander dan zet ik er een tandje bij. Als ik het heb over duurzame economische groei, gaat het ook over eerlijke handel. Dat is de afgelopen jaren de inzet van Nederland geweest. Ik ga daar zeker mee door. Nederland is een van de 27, maar dit is zeker een van de onderwerpen waarvoor ik heel nadrukkelijk binnen de EU bondgenoten zal zoeken. Die zijn er ook. Dit is een belangrijke inzet voor Nederland.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Dat betekent dus dat wij op de minister kunnen rekenen als het gaat om de druk op de Europese Unie om af te komen van de exportrestituties?

Minister **Ploumen**: Ik dacht al: welk specifiek onderwerp gaat mevrouw Thieme nu op mijn bord leggen? Zoals ik net al zei, staat eerlijke handel voorop. We moeten ook realistisch zijn over onze rol in de Europese Unie. Wij zijn een van de 27. Ik herhaal nog maar eens dat dit mij niet ontslaat van de plicht om eerlijke handel voorop te zetten. Dat doe ik op een aantal manieren, niet alleen via de Europese Unie maar ook door het versterken van de onderhandelingscapaciteit van landen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Dat gaat zowel over het versterken van douanefaciliteiten als over het versterken van de onderhandelingscapaciteit bij regeringen. Ook daarvoor geldt dat er hooguit een tandje bij gaat in het kader van de agenda van handel, hulp en investeringen.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Ik sla even aan op wat de minister zei over EPA's en eerlijke handel. Dat slaat ook een beetje terug op het interruptie-debatje waarin de vraag werd gesteld wat voor handel de SP zou willen. Het antwoord daarop is «eerlijke handel». De vraag is of de EPA's wel zulke eerlijke handel zijn. Als daarin staat dat ontwikkelingslanden 80% van hun markten moeten openen terwijl het zeer de vraag is of er wel een eerlijk speelveld is, en de landen ook vragen om meer tijd om over de verdragen te onderhandelen, is het dan wel zo wijs voor Nederland om daar zo op aan te dringen?

Minister **Ploumen**: Ik heb dit debat vorige week met de partijgenoot van de heer Van Dijk in de Eerste Kamer, de heer Smaling, gevoerd. Op een aantal punten zijn wij in dat debat tot elkaar gekomen, maar niet helemaal. Dat was alvast mijn voorzetje. De eerste vraag betreft de tijd, de temporisering. Er zijn afspraken gemaakt over een overgangsfase, de tijd waarin er onderhandeld kon worden. Dat ligt nu ter tafel in Brussel bij het Europees Parlement en de Commissie. Nederland heeft zich – even uit mijn hoofd – op het standpunt gesteld dat een periode van zes jaar ruim genoeg moet zijn om tot een resultaat in de onderhandelingen te komen. Het is ook duidelijk dat Nederland zich de afgelopen zes jaar, maar ook in de periode daarvoor, ervoor heeft ingezet om de ontwikkelingslanden een zo eerlijk mogelijke kans op eerlijke handel gegeven. Wij hebben steeds gepleit voor een zo ruim mogelijke opvatting van wat eerlijk is. Een aantal punten hebben we kunnen binnenhalen, een aantal andere punten niet. Overigens hebben we naast de EPA's het «everything but arms»-kader, dat

in mijn visie ontwikkelingsvriendelijk is. Dat was ook de intentie, dus we zijn daar absoluut tevreden over. Dat wil niet zeggen dat dit onderwerp hiermee afgerond is. We hebben nu een verdrag met CARIFORUM gesloten. Nederland blijft inzetten op eerlijke handel. Ondanks een aantal bondgenoten denk ik dat dit absoluut nodig zal blijven.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): De minister geeft een genuanceerd antwoord. Op sommige punten benadert ze ons wel, op andere punten niet. Ik ben heel benieuwd naar de punten waarop dat niet gebeurt. Ik leg steeds de nadruk op de gedwongen marktopening bij ontwikkelingslanden. De afgelopen 30 jaar is veel kritiek gekomen op het beleid van het IMF en de Wereldbank, dus op de neoliberale globalisering, om het maar eens een term te geven. Gezien het profiel van de minister, ook in het verleden, verwacht ik van haar dat zij daar heel kritisch naar kijkt.

Minister **Ploumen**: Wij vinden elkaar niet op het punt van de temporesering, tenzij er sprake is van voortschrijdend inzicht bij de heer Van Dijk. Wij vinden dat die zes jaar goed genoeg is. Ik kan mij uit een eerder debat herinneren dat de SP-fractie aandrang op een langere periode. Het openen van de markten gebeurt niet van de ene op de andere dag. Dat is ook altijd het pleidooi van Nederland geweest. Daarvoor staat een lange periode. Dat hoort ook zo; ik ben het daar zeer mee eens. Ook al laten sommige landen nu hogere groeicijfers zien dan toen voorzien was, vind ik dit een fair regime. Overigens ben ik ook heel blij dat bij de Wereldbank, de promotor van de Washington Consensus, voortschrijdend inzicht is opgetreden. Er valt veel te zeggen over de Wereldbank, maar er is absoluut voortschrijdend inzicht opgetreden op een aantal punten. Gelukkig, want dat gaat een kant op die ik – en volgens mij ook de heer Van Dijk – weet te waarderen.

De heer **Leegte** (VVD): Voor de EPA's is er al heel lang een uitzondering in de zogenaamde waivers. Afrikaanse landen mogen voor 100% importeren bij ons. Daar zit een ongelijkheid in die lijkt op de ongelijkheid die ik bij China heb genoemd. Dat neemt niet weg dat we een beetje aan het afglijden zijn van de agenda van vandaag. Mijn suggestie is dat we een brief vragen over de handelsverdragen tussen de VS en de EU, de handelsverdragen tussen China en de EU en over de EPA's, zodat we het daar eens uitgebreid over kunnen hebben. Het doet geen recht aan de discussie om nu in de marge van handelsmissies over EPA's te gaan praten. Mijn suggestie is dus om een brief te vragen over de drie grote verdragen die spelen, zodat we het daar op korte termijn eens serieus over kunnen hebben.

Minister **Ploumen**: De heer Leegte had mij geen groter plezier kunnen doen, dus ik zeg de brief heel graag toe. Het is een ontzettend belangrijk onderwerp waarin ook de toegevoegde waarde van de combinatie die in mijn portefeuille zit en die ik aaneensmeed, tot zijn recht kan komen. Ik hoor de Kamer daar dus heel graag over.

Voorzitter. De heer De Roon heeft vragen gesteld over Taiwan. De handelsakkoorden worden afgesloten tussen de EU en een andere partij. Dat kan een ander regionaal samenwerkingsverband zijn of een ander land. Nederland kan dat bilateraal niet doen. Wij hebben in Taiwan een handelskantoor, dat bedrijven uit Nederland ondersteunt. Het land is dus niet volledig uit het vizier, al zijn de mogelijkheden voor een handelsakkoord misschien wat verder weg dan de heer De Roon zou willen. Een aantal Nederlandse bedrijven is actief in Taiwan.

Er is ook een aantal andere landen genoemd. Het feit dat een land niet op de strategische reisagenda of op mijn agenda staat, wil niet zeggen dat we geen enkele aandacht voor dat land hebben. Er worden ook ambtelijke missies uitgezonden. Onze ambassades ondersteunen niet alleen

handelsmissies, maar leggen zelf natuurlijk ook nadrukkelijk relaties. Soms is er geen handelsmissie aan de orde, maar wordt er gewoon gewerkt naar aanleiding van specifieke verzoeken van bedrijven hier om te bemiddelen naar kansen daar. Dat geldt zeker voor de landen die hier ter tafel zijn gekomen.

Een handelsmissie naar Egypte staat voor dit jaar niet gepland. Egypte behoort ook niet tot de vijftien OS-landen. Oekraïne is nog steeds een prioriteitsland in het lijstje van de topsectoren. De heer Leegte hoeft zich daar dus geen zorgen over te maken. Er gaan ook missies naar toe, maar niet per se onder mijn leiding. In april is er een missie voorzien met een brede groep bedrijven. Wat de prioriteiten van mijn agenda betreft, staat Oekraïne er een keer in de vier jaar op. Naar Irak is vorig jaar een ambtelijke missie geweest. Dit land staat zeer zeker op het netvlies. Niet zelden kunnen er aan een ambtelijke missie allerlei gevolgen worden gegeven in de richting die de heer Leegte zich voorstelt.

Ik neem contact op over de casus die mevrouw Mulder onder mijn aandacht heeft gebracht. We komen er ongetwijfeld nog eens over te spreken, maar het is niet waar dat Nederland aanvullende eisen zou stellen. Het gaat over de eisen die er zijn. De casus staat echter op mijn netvlies, zoals dat heet.

Voorzitter. Ik meen hiermee de vragen te hebben beantwoord.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Misschien heb ik het gemist, maar is er al iets gezegd over de criteria rondom de exportkredietverzekeringen?

Minister **Ploumen**: Ja, ik geloof dat u die echt gemist hebt. Ik kan ze nogmaals noemen. De OECD-guidelines zijn daar aan de orde, evenals de Performance Standards van IFC. Ik heb gezegd dat ik in de brief over het bedrijfsleveninstrumentarium, dat wij gaan herzien, heel graag zal ingaan op de criteria. Bovendien werken we, zoals vorige week al is besproken, aan een nationaal actieplan om het Ruggie Framework te implementeren. Dat is in dit kader natuurlijk ook zeer relevant. Ik zal mij ook verhouden tot de aanbevelingen uit het rapport van Amnesty International. Ik ga daarmee aan de slag.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Mag ik daaruit opmaken dat de minister daar in principe positief tegenover staat? Wanneer krijgen we die brief?

Minister **Ploumen**: Het is niet mijn gewoonte om rapporten van organisaties zoals Amnesty International terzijde te schuiven. Dat wil niet zeggen dat ik op voorhand zeg dat ik het overal mee eens ben, maar ik neem het serieus mee. Daarover mag geen twijfel bestaan. Het is een beetje flauw om te zeggen dat de brief voor de zomer komt, maar zoiets zal het wel worden. Wat mij betreft komt de brief liefst ruim voor de zomer, niet alleen omdat ik de Kamer graag snel informeer maar ook omdat het instrumentarium snel en eenvoudig ter beschikking moet komen van iedereen die ervoor in aanmerking komt.

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het houden van een korte tweede termijn van een minuut per fractie. Ik sta geen interrupties toe.

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Eigenlijk moet ik concluderen dat dit een uitstekend algemeen overleg was. Ik ben goed bediend op mijn vragen. De minister constateerde dat handel goed is voor iedereen. Handel is de beste vorm van hulp. Handel creëert banen. Handel zorgt voor een middenklasse. Die middenklasse betaalt belasting. Als je belasting betaalt, heb je ook een stok om aan je regering te vragen hoe zij omgaat met het uitgegeven geld. Dat doen wij met zijn allen. Het reisschema is goed. Ik ben blij met de toezegging over de criteria voor het exportinstrumentarium. Het is ook goed om met zijn allen na te

denken over de genoemde verdragen. Dat is natuurlijk de volgende stap. De handelsmissies vallen voor mij heel duidelijk in de categorie «loopwerk». Beleidsbeïnvloeding hoort bij handel. Dat doen wij met zijn allen, bijvoorbeeld op recepties, maar uiteindelijk moet er gewoon gewerkt worden, moeten we contacten leggen en moeten we bedrijven helpen. Daar zijn de handelsmissies uitstekend voor geschikt. Ik dank de minister dus voor haar beantwoording.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Voorzitter. Ik wil een VAO aanvragen. Als het zou kunnen, krijg ik de brief over de exportkredietverzekeringen voorafgaand aan dat VAO. Ik krijg van de minister echter de indruk dat zij daarvoor veel meer tijd nodig heeft. Ik krijg daar graag helderheid over. Ik heb gesproken over de naar de mening van mijn fractie agressieve exportstrategie. Het exporteren van kennis over landbouw naar ontwikkelingslanden, waarover de minister het had, zou mooi kunnen zijn. Als je tegelijkertijd de exportsubsidies voor Europese producten in stand houdt – de zogenaamde exportrestituties – en niet ingrijpt in het onethische gedrag van multinationals die buitengewoon lage verrekenprijzen hanteren waardoor ontwikkelingslanden nauwelijks belastinginkomsten krijgen over hun aardschatten, moet ik helaas toch concluderen dat de minister met dit beleid geen kentering bewerkstelligt van de agressieve exportstrategie van de afgelopen decennia naar een echt eerlijke handel. Ik mis de handvatten om die kentering te bewerkstelligen.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de antwoorden. Worden de concessionele leningen meegenomen in de brief of komt dit punt nog terug?

De heer **Verhoeven** (D66): Voorzitter. Ik dank de minister voor de antwoorden. Ik ben blij dat de VVD-fractie zo blij is met dit AO. Ik moet wel zeggen dat ik de lezing van de VVD-fractie totaal niet vind aansluiten bij de uitstekende en evenwichtige wijze waarop de minister tot nu toe hulp en handel probeert te boetseren tot een krachtig geheel. Dat is dus niet eenzijdig, maar iets wat samenhangt. Ik vind dat dit tot nu toe heel aardig gaat en ben benieuwd hoe dit zich voortzet.

Vorige week hebben we het over internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen gehad en vandaag over handel. De raakvlakken zijn heel helder geworden. Het heeft veel met elkaar te maken, dus ik denk dat we die lessen ook hier kunnen gebruiken.

Mijn belangrijkste punt is de grip op de handelsmissies. De minister heeft aangegeven dat zij daar een aantal stappen in wil zetten: afstemmen, evalueren, de organisatie, de deelnemers, duidelijkheid vooraf en achteraf kijken. Het hoeft allemaal niet op detailniveau, maar de Kamer moet wel het gevoel hebben te weten wat er gebeurt.

Ik ben heel benieuwd naar het fonds. Kan de minister toch nog iets zeggen over de stand van zaken met betrekking tot dit fonds van 750 miljoen en de samenwerking met haar collega op Economische Zaken? Ik ben ook blij met de toegezegde brief over de exportkredieten, een onderwerp waarover de Partij voor de Dieren mij enigszins de ogen heeft geopend. Ik sluit me aan bij het verzoek om de brief voor het VAO te sturen, zodat we daar gelijk spijkers met koppen kunnen slaan.

De heer **Jasper van Dijk** (SP): Voorzitter. Mijn conclusie is een beetje hetzelfde als die van vorige week: het glas kan halfvol zijn en halfleeg. De minister gaat nog veel dingen vertellen in brieven, die vooral voor de zomer komen, waarna wij het gaan beoordelen. Ons uitgangspunt daarbij is dat handel prima is, mits het voldoet aan allerlei voorwaarden rondom eerlijke handel, mensenrechten, maatschappelijk verantwoord ondernemen et cetera.

De EPA's zijn, zoals gezegd, voor mij een voorbeeld van oneerlijke handel: gedwongen marktopening met een oneerlijk speelveld. Het is dus goed dat de heer Leegte om een brief hierover heeft gevraagd. Ik verheug me al op het debat daarover, dat wat mij betreft een fundamenteel debat wordt over eerlijke handel of een ander soort handel, waarmee ik het dan niet eens ben, maar dat gaan we allemaal nog zien.

Ik sluit me aan bij de vraag van de heer Verhoeven over het fonds. De spanning stijgt; wat kan de minister er al over zeggen?

De minister heeft gezegd dat ze de criteria voor exportkredieten in een brief zal zetten, die voor de zomer komt. Bedoelt zij daarmee de brief die zij vorige week toezegde? Toen hadden we het ook over criteria, maar dan in het kader van mvo. Ik krijg graag duidelijkheid, want misschien kan het wel worden gesplitst.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. Het is goed om te horen dat het topsectorenbeleid en de initiatieven in dat kader goed worden afgestemd met de minister en met de verschillende ambassades. Dat loopt onder andere via de Dutch Trade Board.

Ik vind het prettig om te horen dat de minister met haar collega-ministers in overleg gaat over de casus van PANalytical. Ik zou het liefste zien dat zij ook met het bedrijf zelf spreekt, zodat zij rechtstreeks hoort wat het knelpunt is.

We hebben ook een reactie gekregen over het exportfinancieringsinstrumentarium. De minister heeft toegezegd dat ze daar nog eens nader op ingaat, om te voorkomen dat de conclusies van de werkgroep exportfinanciering niet goed worden benut. De minister heeft gezegd de zorg te delen en ernaar te zullen kijken. Dat vindt de CDA-fractie belangrijk.

Er is ook een toezegging gedaan over een technische briefing over de wijze waarop handelsmissies tot stand komen. Als die briefing toch nog vragen oproept, kunnen we daar mogelijk in een volgend AO op ingaan. Ik vond het mooi om te horen dat zelfs in Zuid-Sudan wordt gevraagd om onze producten. Ik had aangegeven dat dit misschien grootheden zijn die zich moeilijker laten combineren, maar zelfs daar is de combinatie van hulp en handel dus heel goed te maken. Dat doet ons goed.

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Ik begin met de brief, wat daarin komt te staan en wanneer hij komt. De Kamer gaat daar in eerste instantie over, maar ik leg even het dilemma voor. De debatten van vorige week en van vandaag hebben heel veel met elkaar te maken, want eerlijke handel en maatschappelijk verantwoord ondernemen, alsmede de criteria daarvoor, vloeien natuurlijk naadloos in elkaar over. Als je een mensenrechtencriterium hebt voor handel, heb je niet ineens een ander criterium voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. De OESO-richtlijnen zijn dus universeel. Ik heb vorige week gezegd dat we werken aan een nationaal actieplan voor de implementatie van het Ruggie Framework, een onderdeel van de OESO-richtlijnen. Dat is effe werk, om het huiselijk te zeggen, dus ik heb toegezegd om dit voor de zomer te doen. Dat is ook de reden dat ik de antwoorden op de vragen van vandaag, die deels hetzelfde betreffen, voor de zomer wil toesturen. Mij lijkt het goed om het te combineren, want dan kunnen we over het integrale pakket spreken. De Kamer kent mij inmiddels al als ongeduldig. We zetten er echt vaart achter, maar we moeten het wel goed doen. Het gaat dan over het instrumentarium en de exportkredietverzekeringen, maar ook over concessionele leningen. We brengen het allemaal bij elkaar.

Tot mevrouw Mulder zeg ik dat ik al in gesprek ben met mijn collega's over het genoemde bedrijf. Deze casus heeft dus absoluut onze aandacht. Ook ik kijk uit naar het debat over de EPA's, die hartstikke belangrijk zijn, en over de vraag hoe we vormgeven aan eerlijke handel.

Er is gevraagd naar de stand van zaken van het fonds. Gekscherend zeg ik dat het natuurlijk al vijf keer is uitgegeven, want ieder onderwerp kan

worden gecoverd, van groene investeringen tot internationalisering van elk mkb waar dan ook vandaan naar waar dan ook toe. De fase waarin we nu zitten, is dat er breed geconsulteerd is, zowel bij maatschappelijke organisaties en mkb-ondernemingen als bij andere fondsen en banken. Daarbij heeft zich een aantal technische vragen aangediend over de invulling en het beheer. Hoe ga je het precies invullen? Hoe zorg je ervoor dat het een additioneel, complementair instrument is? Hoe geef je invulling aan het revolverende karakter, terwijl het ook heel belangrijk is om te investeren in een enabling environment? Sorry, ik bedoel een omgeving die ondernemingsvriendelijk is, niet alleen voor onze ondernemingen maar met name ook voor de ondernemingen daar. U hebt hier een snel succes geboekt, mijnheer Van Dijk! Dat wens ik u op andere onderwerpen ook van harte toe. De komende weken buig ik mij over die vragen. In de nota zal zeker al een aantal hoofdlijnen geschetst worden, maar liefst ook een aantal onderdelen, waarbij ik eveneens graag die punten adresseer waarvan ik weet dat er in de Kamer verschillen van inzicht over bestaan, zodat we ze in een keer met elkaar kunnen bespreken.

Voorzitter. Dat waren volgens mij de vragen die mij in tweede termijn zijn gesteld. Ik dank de leden van de commissie voor de aardige woorden die zij hebben gesproken.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor de beantwoording in tweede termijn. Zij heeft de volgende toezeggingen gedaan. Voor de goede orde: ik vermeld alleen de toezeggingen waarover de Kamer op een later moment schriftelijk wordt geïnformeerd.

- De minister zal de Kamer per brief informeren over de vereenvoudiging van het bedrijfsleveninstrumentarium. Die brief mogen we ruim voor de zomer tegemoet zien. Daarbij wordt ook ingegaan op de criteria voor exportkredietverzekeringen en waarborging van het level playing field.
- De Kamer wordt schriftelijk geïnformeerd over de wijze waarop lokale overheden worden ondersteund wat de bevordering van internationale handelscontacten betreft.
- De minister zal in het verslag van haar bezoek aan China ook ingaan op de voortgang van de gesprekken inzake markttoegang.
- De minister zal in de verslaglegging van handelsmissies een duidelijke koppeling aanbrengen tussen doelstellingen en resultaten.
- De minister informeert de Kamer per brief over EPA's en vrijhandelsverdragen.
- De minister heeft toegezegd een technische briefing aan te bieden over handelsmissies.

Ik merk op dat het verslag van dit algemeen overleg op de plenaire agenda zal worden geplaatst, met als eerste spreker mevrouw Thieme.

De heer **Leegte** (VVD): Ik heb een orde vraag aan mevrouw Thieme over het VAO. Zij heeft gevraagd om een brief over de export. Betekent dit dat we daarop wachten en dus over een tijd het VAO agenderen? Welke tijdsspanne zit daarin? Of houden we het VAO gewoon binnenkort?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik was ook voornemens om nog een andere motie in te dienen, namelijk over exportrestituties en de druk in Europa om daaraan een einde te maken. Ik kreeg niet de indruk dat de minister daar prioriteit aan geeft. Daarom wil ik er een motie over indienen.

De **voorzitter**: Hiermee zijn wij aan het einde van dit algemeen overleg gekomen. Ik dank alle aanwezigen voor hun belangstelling.

Sluiting 16.59 uur.